

**0'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLiy VA 0'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLICI**

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK INSTITUTI

**SHOIRA USMANOVA
GULCHEHRA RIXSIYEVA**

**MADANIYATLARARO
MULOQOT**

0'quv qoMlanma

Toshkent- 2018

Shoira Usmanova, Gulchehra Rixsiyeva. Madaniyatlararo muloqot. -T., 2018.-164 6.

Ushbu o'quv qo'llanma Toshkent davlat sharqshunoslik instituti 5120200 - "Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq tillari bo'yicha)" ta'lim yo'nalishi talabalariga mo'tajlangan bo'lib, "Madaniyatlararo muloqot" fanining o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan. Undatil, madaniyat, madaniyatlar tipologiyasi, kommunikatsiya turlari, verbal va noverbal muloqot, milliy xarakter, stereotiplar, diskursning gender va yosh xususiyatlari, kodlar aralashuvi, madaniyatga moslashish, madaniyatlararo to'siqlar va to'qnashuvlar kabi masalalar yoritilgan. O'quv qodlanma so'nggida madaniyatlararo muloqotda qodlaniladigan so'zlarning lug'ati (glossariy) keltirilgan.

Mazkur o'quv qodlanma ToshDShlda bajarilayotgan "A-I-180 "Tarjima va madaniyatlararo muloqot masalalariga oid o'quv qo'llanmalari yaratish" mavzusidagi ilmiy tadqiqot loyihasi doirasida yaratildi. O'quv qodlanmadan fdologiya fakultetlarining talabalari, magistrantlari, izlanuvchilari, shuningdek, madaniyatlararo muloqot bilan qiziquvchi kitobxonlar foydalanishlari mumkin.

Mas'ul muharrir:

Xayrulla Hamidov

Taqrizchilar:

Durdona Xudoyberganova, fdologiya fanlari doktori
Shaxina Ibrohimova, fdologiya fanlari nomzodi, dotsent

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018-yil 14-iyundagi 531-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

KIRISH

Turli xalqlar, tillar va madaniyatlar yaqinlashgan bugungi kunda, xorijiy tillarni o'rganish bilan birga, boshqa madaniyatlarga ham qiziqish ortib bormoqda. Madaniyatlararo, xalqaro muloqot masalalari umume'tibomi tortmoqda. Madaniyatlararo muloqot muammolari bilan shug'ullangan aksariyat xorijlik tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, chet elliklar bilan muomalada bo'lganda grammatik, leksik va uslubiy xatolar kechiriladi, chunki bu ulardagi til bilimining yetarli emasligi bilan izohlanadi. Biroq muloqot jarayonida ijtimoiy-madaniy me'yorlarning, odob-axloq qoidalarining buzilishi salbiy qabul qilinadi. Chunki bunday me'yorlarning buzilishi muayyan madaniyat vakilining kamsitilishi yoki haqoratlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Kommunikativ xatolar madaniy shok holatini yuzaga chiqarib, shaxslararo va millatlararo muloqotning muvaffaqiyatsizlikka uchrashiga, hatto jiddiy to'qnashuv, geosiyosiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shundan kelib chiqqan holda, globallashtiruv, standartlashtiruv, integratsiyalashtiruv va madaniyatlarning aralashuvi yuz berayotgan bugungi kunda madaniyatlararo muloqot muammolarini o'rganish, ulami tadqiq etish dolzarb masalalardan biridir.

Hozirgi kunda til bilishning o'zi kommunikatsiya ishtirokchilari bir-birini tushunishlari uchun yetarli bo'lmaydi. O'zaro munosabatlarning muvaffaqiyatli va samarali bo'lishi uchun nutq ishtirok etgan va ishtirok etmagan muloqotning milliy-madaniy xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy me'yorlar, odob-axloq qoidalari, kommunikatsiyadagi ustuvor xususiyatlar hamda xushmuomalalikning milliy tizimi haqida bilimga ega bo'lish kerak bo'ladi. Shundan kelib chiqqan holda, 5120200 - "Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq til lari bo'yicha)" ta'lim yo'nalishining o'quv rejasiga "Madaniyatlararo muloqot" fani kiritildi. Zero, yoshlarimizning Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyevning ta'kidlaganidek: "mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib dunyo miqyosida o'z lengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi"^{1 3} o'ta muhim vazifalardan biridir.

"Madaniyatlararo muloqot" fanining maqsadi - muloqot masalalarini asosan til va madaniyatga e'tibor bergan holda tahlil qilishdan,

¹ Mirziyoyev Sh. M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". -Toshkent: O'zbekiston, 2017. - B. 14.

64. Сорокин Ю. А. Стереотип, штамп, клише: К проблеме определения понятий // Общение: Теоретические и прагматические проблемы! - М., 1978.-С. 133-138.
65. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. - М.: Слово, 2000. - 624 с.
66. Усманова Ш., Каланова Д. Ўзбек ва корейс тилларида расмий муружаат шакллари // Лингвист. Илмий мақолалар тўплами. III. - Тошкент: 2012. - Б. 162-166.
67. Усманова Ш. Маданиятлараро коммуникация турлари // Республика илмий-методик конференция материаллари. — Тошкент: ТДЮИ, 2013. - Б. 8-11.
68. Усманова Ш. Хитой лингвомаданиятида тановул қилиш таомилининг ўзига хос хусусиятлари // Xitoyshunoslikning dolzarb masalalari: filologiya, falsafa, tarix, iqtisod va siyosat. XII ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - Toshkent, TDSH1, 2015-yil 28 noyabr. -B. 31-36.
69. Усманова Ш. Этномаданий стереотипларнинг лингвомаданий тахлили // Лингвист. Илмий мақолалар тўплами. VI. - Тошкент: “Akademnashr”, 2015. - Б. 120-122.
70. Усманова Ш. Нутқий мулоқотда кодлар ўзгариши ва интерференциянинг намоён бўлиши // Ўзбек шарқшунослиги: бугуни ва эртаси. Илмий тўплам. - № 6. - Тошкент: ТошДШИ, 2015. - Б. 9-13.
71. Усманова Ш. Маданиятлараро мулоқотда новербал воситаларнинг аҳамияти // Маданиятлараро мулоқот масалалари: тил, матн, таржима. Илмий-амалий анжумани материаллари. - Тошкент: ТошДПШ, 2016. - Б. 11-16.
72. Фалькова Е. Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях. Методическое пособие. — СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. - 77 с.
73. Хонигман Дж. Понятия // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. -М., 2001.
74. <http://fikir.uz/posts/poems/9374.html>
75. <http://public.psych.iastate.edu/madon/katz.braly.replication>.
76. <http://vjanetta.narod.ru/lekcia8.html>
77. <http://www.rae.ru/forum2012/273/1603>

MUNDARIJA

Kirisli.....	3
I BOB. MADANIYATLARARO MULOQOTNING ASOSLARI.....	6
1- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotning asosiy masalalari.....	6
1.1. "Madaniyatlararo muloqot" fanining maqsadi va vazifalari.....	6
1.2. "Madaniyatlararo muloqot" tushunchasining mohiyati va o'ziga xos xususiyati.....	8
1.3. Madaniyatlar o'zaro ta'sirining darajalari.....	10
2- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotni o'rganish tarixidan.....	13
2.1. Madaniyatlararo muloqotning shakllanishi va rivojlanishi.....	13
2.2. Madaniyatlararo muloqotning boshqa fanlar bilan aloqasi.....	15
3- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotning asosiy tushunchalari.....	20
3.1. "Madaniyat" tushunchasi.....	20
3.2. "Til" tushunchasi.....	22
3.3. "Kommunikatsiya" tushunchasi.....	25
4- ma'ruza. Madaniyatlar tipologiyasi.....	28
4.1. Edvard Hall tipologiyasi.....	28
4.2. Erik Donald Xirsh tipologiyasi.....	31
4.3. Girt Xofstede tipologiyasi.....	32
II BOB. KOMMUNIKATIV FAOLIYAT.....	39
5- ma'ruza. Kommunikatsiya turlari.....	39
5.1. Kommunikatsiya turlari.....	39
5.2. Kommunikativ faoliyat darajalari.....	41
6- ma'ruza. Verbal kommunikatsiya.....	45
6.1. Kommunikativ faoliyatning verbal vositalari.....	45
6.2. Verbal muloqotning asosiy qoidalari.....	49
7- ma'ruza. Noverbal kommunikatsiya.....	55
7.1. Noverbal muloqotning milliy-madaniy xususiyatlari.....	55
7.2. Kommunikativ faoliyatning noverbal vositalari.....	56
III BOB. MADANIYATLARARO MULOQOT JARAYONLARI.....	73
8- ma'ruza. Shaxs va madaniyatlararo muloqot.....	73
8.1. Shaxs va uni shakllantiruvchi omillar.....	73
8.2. Milliy xarakter.....	77
8.3. Hududiy xarakter.....	80

9- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotda stereotiplarning ahamiyati.....	83
9.1. "Stereotip" tushunchasi.....	83
9.2. Stereotip turlari.....	85
9.3. Stereotip yuzaga kelishining sabablari.....	89
10- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotda gender va yosh xususiyatlari.....	94
10.1. "Gender" tushunchasi.....	94
10.2. Genderga oid xususiyatlar.....	95
10.3. Yoshga oid xususiyatlar.....	104
11- ma'ruza. Til va madaniyatlararo muloqot.....	109
11.1. Diskurs tuzilishining milliy-madaniy xususiyatlari.....	109
11.2. Diskursda evfemizmlarning o'mi.....	112
11.3. Kodlar aralashuvi.....	115
11.4. Interferensiya.....	118
IV BOB. INSON MADANIYATLAR CHORRAHASIDA.....	123
12- ma'ruza. Madaniyatga moslashish.....	123
12.1. Madaniyatga moslashish boshqa madaniyatni o'zlashtirish sifatida.....	123
12.2. Madaniyatga moslashishning asosiy shakllari.....	126
13- ma'ruza. Madaniyatlararo to'siqlar va to'qnashuvlar.....	130
13.1. Madaniyatlararo to'siqlar va ularning turlari.....	130
13.2. Madaniyatlararo to'qnashuvlar va ularning yuzaga kelish sabablari.....	132
14- ma'ruza. Madaniyatlararo muloqotda madaniy va lingvistik sliok hodisalari.....	137
14.1. Madaniy shok va uning shakllari.....	137
14.2. Madaniy shok rivojlanishining mexanizmlari.....	139
14.3. Madaniy shokka ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	141
14.4. Lisoniy shok yoki aldoqchi so'zlar.....	143
Glossariy.....	145
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	156